

BIDZE 2024 GOUVERNMAN SESEL

Delivre par:

NAADIR HASSAN

MINISTER FINANS, PLANIFIKASYON NASYONAL EK KOMERS

Vandredi le 3 Novanm, 2023

9.00 er bomaten

Dan Lasanble Nasyonal Sesel

Ile Du Port, Victoria,

Mahe, Seychelles

**Msye Spiker,
Onorab Lider Lopoziyon,
Onorab Lider Pour Zafer Gouvernman,
Tou Manm Onorab,
Ser e frer Pep Seselwa.**

Bonzour.

1. Lentrodiksyon

Msye Spiker, sa bidze i katriyenm ki sa ladministrasyon ki ti vinn ou pouvwar an 2020 i prezante. I enportan note, ki sa ladministrasyon ti vinn o pouvwar dan moman ekonomik pli difisil dan liswar sa pei. Dan sa konteks, sa i fer tou sa ki nou'n reisir akonplir pli remarkab, kot nou'n kapab vir en sitiasyon potansyelman katastrofik e retourn pei a son normalite e menm fer pli byen avan sa kriz pandemik e ekonomik.

Sesel ozordi i ganny war koman en sikse ekonomik lo nivo mondyal. Sa i montre sa travay formidab ki sa tim ki zer sa lekonomi Sesel in fer dan sa 3 an. Mon oule dir mersi mon tim zenn profesyonel, ki tou i Seselwa, kot mon Minister pour sa bon travay. Koman en pep osi nou war ki mannyer nou enn ki determinen, rezilyan e kouraze e nou devret fyer ozordi, sa semen ki nou'n traverse avek sikse.

Msye Spiker, travay sa ladministrasyon i kontinyen. Nou'n fer bokou, me i ankor annan bokou pou fer pour nou reisir satisfere laspirasyon nou pep. I reste ankor bokou pou aranze e bokou pou transformen dan sa pei. Mon kwar nou tou nou'n realize ki sa transformasyon ki nou oule war pa pou ariv dan 3an, me i en parkour a lon term.

Alors Msye Spiker, sa bidze 2024, parey monn dir dan lepase i en kontinyasyon en program lon term sa ladministrasyon pou amelyor sitiasyon ekonomik e sosyal sa pei e son pep. La baz pou fer sa se en transformasyon ekonomik ki ava kree plis larises, savedir pou enportan pour nou kontinyen ek nou bann polisi ekonomik. Sa i enkli; stabilite makorekonomik, en lanvironmann pli konvenab pou fer biznes e divertifikasyon dan nou bann diferan sekter lekonomi.

Sa Ladministrasyon i kwar dan leve debourye. Pour nou pep kapab leve e debourye nou bezwen kree sa lanvironnman ideal pou sipòt zot laspirasyon. Plitar, Msye Spiker, mon a donn plis detay lo bann mezir ki pou ganny pran dan sa direksyon.

Msye Spiker, lavi sitwayen dan lakominote i osi en laspe enportan dan byennet nou pep e nou pei. E zisteman, i pour sa rezon ki sa lannen, gouvènmman ti vizit tou le 26 distrik pou ekout bann konsèrn ek lopinyon nou pep. Nou'n ekout zot defi ki zot pe fer fas avek toulezour dan zot kominote. Depi sa bann miting, in annan bokou aksyon ki'n fini ganny pran, e dan bizde mon pou anons bann lezot sipòr avek bi ede amelyor lavi bann zabitan dan kominote. Sa, i pou vinn enn bann gran priorite pour sa Ladministrasyon.

Pou amelyor lavi nou sitwayen dan lakominote, nou rekonnèt ki nou bezwen osi anmenn en lalit serye kont bann fleo sosyal. Msye Spiker, Sa i osi reste enn nou priorite. Bidze 2024 pe investir dan program ek lenfrastriktir pou ede sipòt bann ki pli dan bezwen. Pour nou arive annan en pep ki rezilyan, for, e ki travay dir, nou pou bezwen investir pou konbat sa bann fleo.

Msye Spiker, zis parey in leka dan sa bann dernyen bidze, lenvestisman dan lenfrastriktir nou pei i pou reste en lot priorite. Dan sa enn bidze bokou lanfaz in ganny mete pou refer nou bann lenfrastriktir sportiv. Parey zot o kouran, Sesel pou akeyir zwe CJSOI an 2025, e si nou pa fer sa lenvestisman la, sirtou, anvì leta nou bann fasilite sportiv, nou pou dan problemn.

Msye Spiker, Bidze 2024, alors pe met lanfaz lo transformasyon ekonomik, donn sipòr bann ki bezwen, e kontinyen investir dan lenfrastriktir pei, ki pou sipòt lagrandisman nou lekonomi e nou pep. Me tousala, nou toultan bezwen reste vizilan anver nou vilnerabilite avek bann sok lo nivo mondyal.

2. Devlopman lo nivo mondyal

Msye Spiker, devlopman lo nivo enternasyonal pe montre ki lagrandisman lekonomi mondyal pour 2023 pour selman 2.7 pousan, en pousantaz ki pli ba ki bann mwayenn lepase ki ti anviron 3.8 pousan. Rezon prensipal pour sa ralantisman i konm swivan:

- ralanti dan sekter servis dan bann lekonomi pli devlope,
- polisi moneter ki pli sere akòz lenflasyon ki par lao target dan bann pei devlope,
- lekonomi Lasin ki pa pe agrandi o si vit ki ti'n prevwar,

- sa lager ant Ikrenn ek Larisi,
- e la tou dernyenman konfli ki pe annan an Mwayenn Orian.

Msye Spiker si sa konfli i agrave e propaze, lenflasyon lo nivo mondyal pou kapab vin pli pir ankor, prenankont pri karbiran ki kapab ogmante. Sa nouvo konfli, i kapab enpakte lo Sesel direktteman, anvi la kantite touris Izraelyen ki'n vin Sesel dan lepase. Son lenpak pou endirekteman osi, ler ou konsider bann lenpak ekonomik negativ ki pou annan dan bann Marse Eropeen, ki nou marse touris prensipal.

Msye Spiker, an 2024, in prozekte ki lekonomi mondyal pou ralanti plis ankor, en mwayenn 2.5 pousan. Lo kote lenflasyon, Fon Moneter Enternasyonal pa ekspekte ki sa pou retourn lo en nivo normal ziska 2025.

3. Sektor Moneter

Msye Spiker, pandan 2023, Labank Santral in mentenir en polisi moneter akomodativ pou siport lekonomi domestik, ki pe fer fas avek lenpak bann devlopman eksteryer.

An mwayenn, to lentere lo bann 'saving' depozit ti 1.50 pousan an Out 2023, e 9.62 pousan lo bann fasilite kredi. An sa ki konsern *Treasury-bills*, to lentere an Septanm 2023 ti 1.33 pousan, 1.42 pousan e 1.95 pousan lo bann fasilite 91-zour, 182-zour e 365-zour, respektivman.

An zeneral, in annan en ogmantasyon dan lakantite kredi ki'n ganny donner an rounpi, e ki'n al anver sektor prive pandan 2023. Sa i reflekte en amelyorasyon dan aktivite ekonomik e en lanvironnman pli favorab pour bann biznes. An Septanm 2023, lakantite kredi in ogmant par 13 pousan konpare avek Septanm 2022. Sa, i en sinny pozitiv pour nou lekonomi.

I enportan note ki lensertitid relye avek bann tansyon politik dan lemonn, i kapab enpakte lekonomi domestik lannen prosenn. Alors, Labank Santral pou kontinyen pran kont bann faktor domestik e eksteryer ler i fer desizyon, pou fer sir ki son polisi moneter i anliny avek son bann lobzektif.

4. Lenflasyon

Msye Spiker, nivo lenflasyon in desann depi Me 2023, konpare avek 2022. Sa i an rezilta en apresyasyon dan valer roupi, moderasyon dan pri komodite ek karbiran lo marse enternasyonal, ensi ki rediksyon dan kou transportasyon maritim mondyal.

Statistik ofisyel in montre ki konpare avek Septanm 2022, to lenflasyon ti negativ 2.5 pousan an Septanm sa lannen. Lo en baz douz mwan, to lenflasyon ti 0.3 pousan pandan sa menm peryod.

An vi bann risk asosye avek ogmantasyon dan pri komodite e karbiran lo marse enternasyonal, ensi ki lekspektasyon ki pou annan plis demann dan marse domestik relye avek aktivite ekonomik, to lenflasyon i ekspekte pli o dan kour term.

5. Sekter Eksteryer

Msye Spiker, bann estimasyon preliminar i montre ki malgre ki balans ‘Current Account’ ki rikord valer tranzaksyon ki Sesel i fer avek larestan lemonn i reste an defisit an 2023, in annan en amelyorasyon konpare ek 2022, kot in sorti 8.0 pousan pou ariv 5.6 pousan nou prodwi domestik brit (GDP). Sa ti an rezilta rediksyon dan pri komodite ek karbiran lo marse enternasyonal ensi ki en ogmantasyon dan valer marsandiz ek servis ki’n ganny eksporte sa lannen.

Anliny avek prozeksyon, nivo depandans ki pei i fer a leksteryer pou reste plis ki lakantite reveni ki antre dan pei an 2024 e pour ekivalan en defisit 8.3 pousan nou GDP, an vi lekspektasyon en logmantasyon dan pri komodite ek karbiran lo marse enternasyonal.

6. Revi lo Performans Ekonomik 2023 e Konteks Lekonomi pour 2024

Msye Spiker, en revi nou performans 2023 i montre ki nou lekonomi pou agrandi par 3.8 pousan. Sa i mwens ki ti’n prevwar e baze prensipalman lo faktor eksteryer ki pe enpakte lo nou. Sa rediksyon i baze lo bann nouvo devlopman lo nivo mondyal, sirtou kriz kou lavi dan bann pei devlope kot nou touris i sorti, pli ba kwasans ekonomik dan sa bann pei, ki’n osi redwir reset dan sa sekter konpare avek 2022.

Me, kantmenm sa, lo kote marse domestik, Sektor Lenformasyon Kominikasyon Teknolozi (ICT) in kontinyelman agrandi, e an 2023 sa sektor pe prozekte en kwasans 16 pousan. En lot sektor ki pe fer byen i Transportasyon ek Stokaz, kot nou pe prozekte en kwasans 11.8 pousan, e lapes semi-endistriyel pou rikord en kwasans 5 pousan.

Dan sektor Finansyel avek Lasirans, alafen 2023, en kwasans 2 pousan pe ganny prozekte. Dan sektor Konstriksyon, en kwasans 3 pousan pou ganny rikorde. En kwasans 2 pousan in prozekte dan prodiksyon ton dan bwat par IOT. En kwasans 4 pousan pe prevwar dan sektor labwason ek taba. Dan prodiksyon blok, lezot prodwi ros avek lapentir, en kwasans 2 pousan in estimen, an 2023.

Dan sektor '*wholesale ek retail*', en kwasans 1.8 pousan in ganny prozekte.

Msye Spiker, an 2024, nou pe prevwar ki pou annan en kwasans 4 pousan dan Prodwi Domestik Brit (GDP), akoz en ogmantasyon touris, anvi louvertir 3 gran lotel dan premye kar 2024. Kwasans reel dan bann aktivite ki relye avek lendistri tourizm, parey; Akomodasyon, avek Servis Manze, parey restoran, Administrativ avek Lezot Servis Sipor in ganny estimen pour 4 e 2 pousan respektivman.

Toudmenm, nou bezwen reste vizilan e responsab anvi sa konfli an Mwayenn Orian ki kapab afekte marse Izraelyen a lonterm ki an se moman i kont pour 5 pousan nou total touris ki vin Sesel. E de plis son potansyel pou afekte pri karbiran e lenflasyon lo nivo mondyal, sirtou, dan nou bann marse touris prensipal, ki Lerop. I enportan osi note, bann developman resan avek sa lager, parey monn dir i annan potansyel pou enpakte lo pri karbiran, ki kapab pous pri komodite pli o, kree lenflasyon dan bann pli gran marse touristik pour Sesel, ki fer i pou vin pli ser pour touris vwayaze. Tousala i bann senaryo ki nou bezwen pran an kont ler nou pe travay lo bidze pei e sa i bann analiz ki pou kontinyen ganny fer pandan lannen avek revizyon bize.

Lezot sektor ki nou pe ekspekte en kwasans an 2024 i sektor ICT ek konstriksyon, kot la prozeksyon i 10 e 4 pousan respektivman. Pour sektor lagrikiltir, nou pe prevwar en kwasans 3 pousan, anvi ki pri manze zannimo in redwir.

Dan sektor Prodiksyon oubyen '*Manufacturing*', prodiksyon prodwi ton IOT, nou pe prevwar en kwasans 3 pousan. Lo kote prodiksyon labwason ek taba, kwasans

pour 3 pousan, e lezot prodiksyon, parey blok, lezot prodwi ros avek lapentir i ekspekte annan en kwasans 3 pousan. In osi prevwar ki pou annan en kwasans 2 pousan dan sekter Finansyel ek Lasirans. Sekter ‘Wholesale ek Retail’ i ekspekte rikord en kwasans 2 pousan en 2024.

7. Revi lo Performans Fiskal 2023

Msye Spiker, lekonomi Sesel i ankor rezilyan e pe kontinyen agrandi, avek aktivite lekonomi ki’n preski dir ariv lo menm nivo avan pandemik COVID19.

Pour lannen 2023, pozisyon primer fiskal gouvèrnman i ekspekte balanse, an dot mo, kantite larzan ki nou pou kolekte e depanse pou preski parey. Sa i akòz nou’n anmas plis reveni ki ti’n prevwar e in annan en pti rediksyon dan depans akòz retar ki’n annan dan ekzekisyon serten proze kapital.

Sa performans, ansanm avek en to lesanz ki’n stab, i fer ki nou pou fini lannen avek en stok det 64.4 pousan nou Prodwi Domestik Brit (GDP). Sa i ankor soutenab, e gard nou lo bon semen pou ariv lo target pou redwir det pei ziska 50% nou GDP, ver lannen 2030.

Msye Spiker, nou estimen ki pour lannen 2023, nou reveni total ki osi enkli bann don pour R9.9 bilyon, ki ekivalan 34 pousan nou GDP. Sa estimasyon i preski konsistan avek sa ki nou ti’n prevwar dan revizyon bidze milye lannen. Nou pou selman rikord en pti rediksyon par R5 milyon oubyen 0.05 pousan. Ler nou konpar sa reveni total an 2023 avek sa ki pou 2022, in annan en ogmantasyon anviron R1.1 bilyon oubyen 13 pousan, akòz in annan en ogmantasyon dan koleksyon taks pour sa lannen.

Msye Spiker, an sa ki konsèrn zis reveni taks, an 2023, sa sonm total pour R8.4 bilyon oubyen 28.98 pousan nou GDP, ki anefe 14 pousan anplis ki sa rikord etabli an 2019. Sa i reflekte en ogmantasyon R11.2 milyon oubyen 0.13pousan, konpare avek sa ki nou ti’n prevwar pandan revi bidze milye lannen.

De taks ki’n kontribye dan sa ogmantasyon i taks biznes e propriyete. Ansanm zot in kontribye pou ogmant nou prozeksyon par R71.5 milyon. Koleksyon taks biznes in enn ki’n perform tre byen pou ariv lo en prozeksyon R1.6 bilyon, prensipalman akòz lagrandisman sekter ‘securities dealers’ dan lendistri finansyel.

Lo kote taks lo propriyete ki bann etranze i annan isi, li osi in perform tre byen pandan lannen, ki fer nou'n ogmant nou prozeksyon par R35.6 milyon.

Parkont, Msye Spiker, in annan en rediksyon R60.4 milyon dan nou prozeksyon pour lezot kalite taks, ler ou konpar avek revizyon bidze milye lannen. Dan sa rediksyon total, sa nouvo lalwa '*Tourism Environmental Sustainability Levy*' e '*Tourism Turnover Tax*', i responsab pour en rediksyon R25.9 milyon.

Msye Spiker, pandan revi milye lannen, nou ti prezant en bidze siplemanter SR 275.5 milyon ek en rediksyon SR 621.4 milyon dan depans gouvernman. Sa i en rediksyon zeneral SR 345.9 milyon konpare ek sonm orizinal ki ti'n prevwar dan bidze.

Nou pou termin 2023 avek en balans defisit primer SR2.4 milyon.

8. Bidze 2024 e Performans Fiskal Mwayen Term

Pour lannen 2024, Msye Spiker, gouvernman pe propoz en depans R10,640,628,966. Sa i reprezant en ogmantasyon 1poursan, ler ou konpar avek 'Appropriation Bill' 2023, ki ti R10,495,149,665.

Nou pe osi prozekte pou kolekte R10.9 bilyon an term reveni ek bann don.

Pour lannen 2024, Msye Spiker, gouvernman pe prozekte en sirplis dan nou balans primer fiskal. Nou pe prevwar en sirplis R332 milyon, ki reprezant 1.1 poursan nou GDP. Rezon pour sa sirplis se aköz nou ekspekte nou lekonomi kontinyelman agrandi, alors koleksyon reveni pou ogmante par SR 907 milyon ouswa par 9 poursan.

Dan mwayen term, nou ekspekte ki sa sirplis fiskal i ganny mentenir, ki ava kapab ed nou dan repeyman nou det, e kree plis rezilyans.

9. Koleksyon Reveni pour 2024

Msye Spiker, parey nou konnen, gouvernman i kolekte son reveni aparti de sours prensipal. Premyerman i annan taks, ki pour 2024 nou pe prozekte en total R 9.19 bilyon, ki reprezant 30.3 poursan nou GDP. Sa prozeksyon i plis ki sa ki ti an 2019, e i reflekte mannyer nou lekonomi pe refer e osi lezot devlopman. Sa total i en ogmantasyon R760 milyon, ouswa 4.6 poursan ler ou konpar avek 2023. Koleksyon reveni taks i ekspekte kontribye apepre 85% reveni total, avek en

ogmantasyon prensipalman dan Taks Biznes, Lezot Taks (Other Tax) e Taks Valer Azoute (VAT). Sa ogmantasyon i prensipalman gras a koleksyon SR 254.0 milyon anba Taks Valer Azoute (VAT), SR 146.4 milyon anba Taks Biznes, e SR 166.8 milyon anba lezot taks.

An 2024, bann ‘non-tax revenue’ i ekspekte ogmante par apepre SR 143 milyon. Bann don ki nou gannnen i ekspekte ogmante par apepre SR 5.8 milyon. Dan mwayen term, reveni total ek bann don in ganny prozekte pou ariv apepre 35.8 pousan nou ‘GDP’.

10.Labaz Depans Gouvernman

Msye Spiker, gouvernman i bezwen reste pridan e responsab dan son depans pour lannen 2024 e mwayen term. Nou rekonnet ki nou bezwen investir en pe plis dan nou program sosyal e lenfrastruktir. Me nou bezwen fer li dan en fason soutenab. Pour lannen 2024, nou pou travay lo en revè nou bann striktir fonksyonman bann Minister, Departman e Lazans, baze lo lenvestisman dan nouvo teknolozi ki nou pe enplimante. Sa i ava permet nou prepar nou bann travayer lo sa sanzman ki nou bezwen e osi donn en pli bon servis sekter prive e piblik an zeneral.

Sekter Lasante e sekter Ledikasyon i reste sa de pli gro sonm dan bidze avek en total SR 1.41 bilyon e SR 1.40 bilyon respektivman. Sa i reprezant 13.3 pousan e 13.1 pousan respektivman bidze total ki nou pe propoze.

Bidze byen e servis i reste pli gro sonm dan bidze 2024 avek en total SR 3.73 milyon ki reprezant 35.1 pousan depans total Gouvernman. Sa i osi pe reprezant 12.3 pousan GDP konpare avek 12.8 pousan-GDP dan revizyon bidze an 2023. Gouvernman pou kontinyen rod fason pou vwar plis efikasite e redwir bann depans operasyonnel e servi sa larzan pou investir plis dan bann program.

Msye Spiker, en sonm SR 1.43 bilyon pe ganny propoze dan program lenvestisman kapital ki reprezant 4.7 pousan GDP. Sa i en ogmantasyon SR 211.3 milyon konpare avek bidze revize an 2023 e SR 835.3 milyon letan ou konpar avek depans anba proze kapital an 2022. Sa sonm SR 1.43 bilyon pe ganny finanse konm swivan;

1. Finansman domestik SR 876.6 milyon
2. Finansman par bann loan SR 277.7 milyon
3. Finansman par bann don SR 304.4 milyon

Msye Spiker, sa i demontre langazman sa gouvèrnman pou envestir plis bidze dan nou bann proze kapital ki pou ed lagrandisman nou lekonomi dan mwayen e lon term e kontribye dan devlopman sosyo-ekonomik nou pep.

11.Reminerasyon ek Saler

Msye Spiker, dan bidze 2024, nou pe osi propoz en bidze SR 3.6 bilyon pour reminerasyon ek saler dan servis piblik. Sa i reprezant 11.7 pousan GDP konpare avek 11.2 pousan dan bidze revize an 2023. Bidze 2024 i osi pe montre en ogmantasyon par SR 295.1 milyon ouswa 9 pousan letan ou konpar avek bidze revize an 2023.

Dan mwayen term bidze reminerasyon ek saler pou ariv lo sa nivo 11 pousan GDP. En to, ki dapre bann resers ek analiz ki'n ganny fer i rekonmande pour bann pti leta zil. Alors mon demann tou travayer servis sekte piblik pou perform a en oter ki pou ed lekonomi agrandi plis. Nou pou kontinyen envestir dan nou travayer pou prepar zot dan sa transformasyon ki nou anvi vwar arive dan servis piblik.

Msye Spiker, en servis piblik modern i enn bann priorite gouvèrnman. Sa lankadremans performans baze lo rezilta ki enkli 'performance management' pe fini ganny enplimante. Bann program formasyon pour travayer servis piblik in konmans e pou kontinyen. Parey zot in war semenn pase, nou'n konmans ek en program formasyon 'leadership' pour bann Sekreter Prensipal. Sa pe ganny fer an partenarya avek gouvèrnman UAE. Nou'n osi konplet en program formasyon pour bann travayer resous imen.

Nou pe osi fer revizyon dan striktir labours pour bann travayer ki deza dan lanplwa servis piblik, pou asire ki i annan en devlopman kontinyel. Dan lefase Gouvèrnman pann toultan stratejik dan la fason ki in donn labours. Bann landrwa ki nou'n war serten mankman mendev pann ganny prioritize. Sa i bezwen sanze. Ozordi nou war ki difikilte ki egziste pou fer rekritman e ki manyer serten pozisyon i reste 'vacant', kantmenm lavertisman i ganny mete. Sa i montre en defayans dan 'manpower planning' e i bezwen sanze. Komansman 2024, avek finalizasyon 'manpower planning plan', nou pou prioritiz labours dan bann domenn ki annan gran demann.

Msye Spiker i osi enportan note ki an Avril 2023, gouvèrnman ti fer en ogmantasyon an mwayenn 10 pousan, apre ki detrwa alawenns ti ganny konsolide dan sa saler. Sa ogmantasyon pe kout gouvèrnman SR 218 milyon an 2024, konpare avek SR 158 milyon an 2023. Logmantasyon saler in osi annan lenpak lo

peyman trezyenm mwan aköz bann alawenns ki'n ganny konsolide. Alor pour lannen 2024 en provizyon SR 136 milyon pe ganny bidzete konpare avek SR 116 milyon ki'n ganny depanse an 2023.

Msye Spiker, dan leparse bokou lanfaz in ganny mete lo bann 'scheme of service' pour bann travayer teknik dan bann diferan Minister, Departman e Lazans. Ozordi, nou'n war ki avek nouvo lankadreman lo zesyon gouvernman ki Baze lo rezilta (RBM), nou bezwen met osi plis lanfaz lo bann lezot 'cadre' parey bann travayer resours imen, lenformasyon teknolozi e administrasyon. Alors pour sa 3 skim provizyon bidzeter pour sa revizyon i SR 4.2 milyon. Bann lezot skim pour bann Minister, Departman ek Lazans pou ganny revize letan lespas bidze i permet.

12. Depans Enprevi (Contingency)

Msye Spiker, en sonm SR 88.2 milyon in ganny mete dan bidze 2024 konpare avek SR 50 milyon dan bidze 2023. Sa ogmantasyon i pou peyman dezyenm faz konpansasyon pour bann ka polisyon delo La Misere. Nou ekspekte sa bann peyman i ganny fer pandan premye sis mwan 2024. Bann detay pou ganny finalize par Biro Prokirer Zeneral.

Pour lannen 2023, nou'n kapab met en propozisyon devan bann zabitan pou pey konpansasyon ki konsern polisyon stasyon elektrisite Baie Ste Anne Praslin. Nou ekspekte pou finaliz peyman avan lannen 2023 pour tou bann endividi ki'n aksepte sa propozisyon e sinny zot lagreman.

13. Depans dan bann sektor prioriter

13.1 Sektor Lasante

Msye Spiker, pour lannen 2024, nou pe fer en alokasyon bidze SR 1.41 bilyon pour sektor lasante ki reprezant 4.7 porsan GDP konpare avek 4.5 porsan GDP dan bidze revize an 2023. En alokasyon SR 693.4 milyon pe ganny prozekte dan bidze reminerasyon e saler dan sektor lasante ki pe reprezant 49 porsan depans anba sa sektor.

Dan bidze 2024, en sonm SR 639.6 milyon pe ganny fer anba byen e servis e mazorite pe ganny mete anba Lazans Swen Lasante pour bann depans swivan :

- Latizann - SR73.6 milyon
- Tretman dyaliz - SR 76.8 milyon
- Provizyon medikal - SR 104.5 milyon

- Provizyon manze pour bann pasyan - SR27.4milyon
- Tretman medikal spesyalize - SR 50 milyon

En sonm SR 79.3 milyon pe osi ganny prozekte anba bann proze kapital pour sekter lasante pour sa bann proze swivan;

- i. Mentenens kontinyel Lopital Sesel- SR 9.6 milyon
- ii. Travay Renovasyon Lopital Baie Ste Anne- SR 4.5 milyon
- iii. Lopital La Digue- SR 8.7 milyon pou prensipalman travay adisyonnèl pou en ‘stand-by generator’ e ‘aluminium ceiling’.
- iv. Renovasyon ex NIHSS- SR 11.3 milyon. Sa lenfrastruktir pou ganny servi pou reabilitasyon bann dimoun avek latak laserel.
- v. Azout nouvo fasilite dan batiman NIHSS- SR 4 milyon
- vi. Nouvo Stor Medikal Providans- SR 5 milyon
- vii. Nouvo laliny ‘Sewerage’ kot Lopital Sesel- SR 2.8 milyon
- viii. Ekstansyon ICU kot Lopital Sesel- SR 4 milyon
- ix. Renovasyon Sant Lasante Les Mamelles- SR 1.1 milyon
- x. Konstriksyon Sant Lasante Baie Lazare – SR 4.8 milyon e
- xi. Renovasyon bann diferan lenfrastruktir lasante – SR 10 milyon

Msye Spiker, aparti 2025, gouvènmàn pou konmans konstriksyon nouvo lopital Sesel. An 2024, lopital Sesel pou ganny li 100 an. Me parey nou kapab konstate, avek logmantasyon dan bann maladi non transmisib, par egzanz dyabet, kanser e tansyon, lobzektiv i ki avek en nouvo lopital pli modern, ekipe avek bann lekipman pli avanse nou pou kapab fer plis loperasyon ek tretman isi Sesel dan plas anvoy nou Seselwa trete a letranze. Sa konstriksyon pou enn bann pli gro proze ki Sesel in deza enplimante. Nou estimen ki sa nouvo lopital pou kout apepre SR 1 bilyon. Gouvènmàn pe fer bann demars finansman pour nouvo lopital. La mon ti ava osi lans en lapel pour tou Seselwa pou fer en kontribisyon pour sa nouvo lopital.

13.2 Sekter Ledikasyon

Msye Spiker, lenvestisman dan sekter ledikasyon i reste en priorite gouvènmàn. Nou lavenir konman en sosyete rezilyan, i depan bokou lo ki mannyer nou ankadre nou fitir sitwayen, e ledikasyon i sa pwèn santral kot nou zanfan i aprann plis ki zis lir, ekrir e konte. I sa landrwa kot zot osi aprann bann valer lavi, bann valer moral, bann skil kiltirel e sportif.

En alokasyon bidze SR 1.40 bilyon pe ganny fer pour lannen 2024 pour sekter ledikasyon. Sa i reprezant 4.6 poursan GDP. En alokasyon SR 598.6 milyon pe ganny propoze dan bidze reminerasyon e saler dan sekter ledikasyon ki reprezant 42.8 poursan depans anba sa sekter. Pli gro sonm depans pour sa sekter i anba byen e servis pour en sonm SR 657.7 milyon ki reprezant 47.0 poursan depans anba sa sekter.

Msye Spiker avek bi pou asire ki lanvironman lekol i reste enn ki konvenab pour laprantisaz e kot lekol i osi evolue avek teknolozi, dan mwanyen term en total SR 63.76 milyon in ganny bidzete pour akizisyon sez, latab e konpiter pour bann lekol.

En sonm SR 41.1 milyon pe ganny propoze pour gouvrenman kontinyen avek son programm donn 'breakfast' pour tou etidyan dan lekol leta, primer e segonder e osi dezennen.

En sonm SR 70.9 milyon pe osi bidze pour servis bis SPTC pour bann etidyan.

Msye Spiker, parey ti anonse le 27 Oktob Lenstiti pour Devlopman Pti Anfans (IECD) in vin en Kategori 2 pour sant pti Anfans e Ledikasyon UNESCO. Sa lenvestisman ki Gouvrenman pe fer pe anmenn bon rezilta. En sonm SR 27.6 milyon in ganny bidzete an 2024, pour 'Day Care Scheme' e dan 'ECCE Trust Fund' i annan en sonm R 1.6 milyon ki'n ganny bidzete. Bann 'day care' e 'childminders' i ganny asiste anba sa fon kot zot kapab fer laplikasyon pour lekipman ki a met zot lo bann standar ki IECD in etabli.

En sonm SR 198 milyon pe ganny bidzete dan fon letid an 2024. Sa i kouver pour bann dimoun ki deza dan lanplwa e osi bann etidyan ki fek sorti dan bann sant profesyonnel. Parey monn mansyonnen avan, nou bezwen travay avek nou bann etidyan pou fer sir zot pran bann letid avanse baze lo demann priorite pei. Nou deza war dan sa bann dernyen lannen kot bokou etidyan i pran bann kour lo nivo degre ki zeneralize, parey 'Business administration'. Me nou war ki bezwen pei i pa neserman dan sa bann domenn. I annan bann domenn pli teknik ki anann en mankman ki nou bezwen met lanfaz lo la. Savedir, gouvrenman pou bezwen fer en travay pli konpreansiv avek bann formater 'careers guidance' avek Liniversite Sesel pou ofer bann degre dan bann sekter ki pli relevan e an demann.

Msye Spiker, apard program labours gouvènmàn, sa opsyon pou pran loan pou investir dan ou prop ledikasyon i ankor ekziste. Dan bidze 2024, nou pe fer en alokasyon SR 8 milyon pour skim ‘loan edikasyonnel’ avek bann labank komersyal. Sa skim ti lanse an 2023. En sonm SR 5 milyon pe ganny bidzete konman kontribisyon gouvènmàn pour Liniversite Sesel. Sa sipor pou al anver renovasyon bann fasilite lenfrastruktir e osi dan devlopman bann program ki anlinny avek bezwen sektè lanplwa Sesel.

Pour lannen 2024, gouvènmàn pou revwar laptop skim pou osi enkli tou etidyan senkyenm ek sizyenm dan lekòl leta e prive. Ozordi tou etidyan segonder e sant profesyonel pe benefisye anba sa skim. Sa skim i en kontribisyon SR 3,000 anver pri laptop ki zot aste. Sa skim pe kout gouvènmàn en sonm SR 5 milyon par lannen. Nou demann tou etidyan ki pou benefisye anba sa skim pou pran sa loportinite anvi ki teknolozi pe ganny entegre dan sistenm ledikasyon.

Msye Spiker, en sonm SR 21.4 milyon pe osi ganny bidzete pour ‘stipend’ ki bann etidyan sant profesyonel i resevwar. Anvi bann defi ki bann etidyan ki sorti lo bann zil pros i rankontre letan zot vin etidye lo Mahe, konsiderasyon pour en ogmantasyon dan zot alawens in ganny pran dan bidze 2024. Bann etidyan zil pros pou aprezan resevwar en alawens SR 2,000 par mwan, sa i ogmantasyon SR 600.

Pour bann etidyan ki pa’n kalifye pou antre dan bann sant profesyonel, en sonm SR 11.2 milyon dan bidze in ganny mete pou kouver program “Apprenticeship Scheme”.

Msye Spiker, lannen prosen nou pe donn loportinite etidyan lo La Digue e Praslin ki pou swiv Letid A’Level an 2024 pou fer li kot lekòl ‘Vijay International’ dan plas vin Mahe. Minister Ledikasyon pou travay lo lankadremàn pou kouver sa program e zot pou enform bann etidyan a en moman apropiye. Sa i ava fer ki bann zanfan pa ava bezwen kit zot lakour, pou vin Mahe, pou kontinny zot letid.

En sonm bidze SR 142.1 milyon pe ganny propoze dan bidze 2024 pour proze kapital dan sektè ledikasyon. An Septanm sa lannen nou ti sinny lagremàn en loan pour en lavalèr US\$ 10 milyon avek Fon Saoudyen pour Devlopman pour konstriksyon nouvo lekòl La Digue. En sonm SR 83.1 milyon in ganny bidzete dan bidze 2024 pour ki konstriksyon sa lekòl i demare. Sa lannen, gouvènmàn pe fer

en fasilite tanporer pour ki bann zanfan i kapab servi pandan ki konstriksyon sa nouvo lekol i konmanse an 2024.

Msye Spiker, parey bokou lenfrastruktir dan pei ki zot leta in deteryore, sa osi i enkli bann lekol. Pour lannen 2024, gouvènmman pou depans dan sa bann proze kapital swivan;

- i. Kontinyasyon konstriksyon lakres Anse Royale- SR 4.5 milyon
- ii. Konstriksyon nouvo blok lekol primer La Rosiere - SR 18 milyon
- iii. Renovasyon lekol primer La Rosiere- SR 6.2 milyon
- iv. Konstriksyon nouvo blok Lekol Beau Vallon- SR 1.2 milyon
- v. Renovasyon lekol Glacis- SR 3.5 milyon
- vi. Renovasyon lekol primer Perseverance- SR 1.6 milyon
- vii. Renovasyon lekol Belonie- SR 3 milyon
- viii. Travay renovasyon lo lekol segonder Anse Boileau - SR 3 milyon
- ix. Renovasyon lekol English River- SR 1.5 milyon
- x. Renovasyon lekol segonder Plaisance - SR 1.2 milyon
- xi. Konstriksyon ‘Boundary Wall’ kot lekol A’level - SR 3.6 milyon
- xii. Travay renovasyon e nouvo konstriksyon kot lenstiti Agrikiltir e Ortikiltir- SR 3.8 milyon
- xiii. Travay Renovasyon kot lekol ki donn lankadreman bann ansennyan (SITE)- SR 4 milyon e
- xiv. Bann lezot Renovasyon bann diferan lenfrastruktir lekol dan sekter ledikasyon– SR 3.9 milyon

Msye Spiker, mon anvì sezi sa loportinite pou lans en lapel avek tou paran e tou bann ankadrer pour ki zot pran letan pou enkilke bann bon fason fer dan nou bann zanfan. E bann zanfan ki zot sezi letan ki zot gannnen pou pran zot letid o serye e investir letan dan keksoz ki pozitiv.

13.3 Sekter Lakaz

Msye Spiker, pli gro sonm dan bidze proze lenfrastruktir pe ganny bidzete dan sekter lakaz ek later pour en sonm SR 335.4 milyon ki pe reprezant 22.5 pousan bidze total proze kapital an 2024. Gouvènmman pe kontinyen rod finansman neser ki pou ed li investir dan bann proze lakaz pou ed nou popilasyon annan zot prop lakaz. Nou rekonnet ki i annan bokou endividi ki ankor pe rod en lozman.

Sa sonm dan bidze 2024, i pour sa bann proze swivan;

i. Proze Land bank

- a. Ex Deltel Dan Banbou Anse Royale- SR 15 milyon
- b. Cap St Marie Land Bank- SR 4.5 milyon
- c. La Retrait Land Bank- SR 9.7 milyon
- d. En provizyon pour bann lenfrastruktir PUC lo bann proze Land bank- SR 5 milyon

ii. Proze Lozman

- a. 12 younit Ex-Ferrari- SR 8.0 milyon
- b. 32 younit social housing- pou SR 9.5 milyon
- c. 24 younit Ex-Zelia Anse Boileau- SR 12.6 milyon
- d. 24 younit La Gogue- SR 13.3 milyon
- e. 6 younit Mt. Plaisir Grand Anse Praslin- SR 3.4 milyon
- f. 16 younit Anse Francois Pwent Lari- SR 8.3 milyon
- g. 16 younit Waterloo St. Louis- SR 9.2 milyon
- h. 12 younit Ex-Kashugie Bel Ombre- SR 3.8 milyon
- i. 16 younit Anse Poules Bleus Faz II- SR 8.5 milyon
- j. 24 younit Roundabout Perseverance- SR 5.6 milyon
- k. 24 younit Ex-PSSW Faz 2 Cascade- SR 14.3 milyon
- l. 24 younit Corgat Fraz 4 Mont Fleuri- SR 10 milyon
- m. 40 younit Vilaz Orkid Faz 2- SR 25 milyon

En sonm SR 15 milyon dan bidze 2024 pe ganny prozekte pou konplet bann lenfrastruktir de baz pou fasilite konstruksyon 128 younit ‘mid-range condo’. Mid range condo pe target bann profesyonel ki pran zot prop loan avek labank komersyal. Sa bann ‘mid-range condo’ pour lo sa bann sit swivan:

- a. Ex Desaubin – Takamaka
- b. Ex Sacos – Anse Royale
- c. Ex Tarmac – Petit Paris – Cascade
- d. Ex Daycare – Bel Air e
- e. Perseverance – Akote Condo PMC

Msye Spiker, an Septanm sa lannen nou ti sinny en lagreman pour sa lot loan lavalere US\$ 15 milyon avek Fon Saoudyen pour Devlopman pour konstruksyon 172 younit proze lakaz dan 7 distrik pandan 2024 a 2026. En provizyon SR 84.5 milyon pe ganny prozekte pour lannen 2024 pour sa bann proze.

Bann proze lakaz ki gouvènmàn pou finans anba Fon Saoudyen pou Devlopman i dan sa bann distrik swivan:

- a. Anse Aux Pins - Karyol,
- b. Au Cap – Ex Farm,
- c. Anse Royale – Mont Plaisir,
- d. Beau Vallon - Vilaz Paskal,
- e. Glacis – Ex Sacos,
- f. Perseverance e
- g. Baie Ste Anne – Marie Jeanne.

Adisyonnèlman, en sonm SR 10 milyon in ganny bidzete pou repar bann lakaz pour bann endividi ki pli dan bezwen e pa kapab rod finansman pou fer sa bann renovasyon. En lot sonm SR 10 milyon pe ganny mete pour bann proze lakaz anba skim spesyal. Sa skim i pou konstirir lakaz pour bann endividi ki pa kalifye sonm total pri konstriksyon zot lakaz. Sa skim i en partenaya ant Minister responsab pour lakaz ek HFC.

Msye Spiker, gouvènmàn in osi fer en provizyon pour en sonm SR 18 milyon anba skim finansman lakaz avek bann labank. Sa skim i ed bann endividi ki pe ganny en saler pli ba ki SR 30,000 e ki pran loan avek bann labank pou sipòrt zot finansman e fer zot kapab konplet konstriksyon zot lozman e fer zot repeyman vin abòrdab.

Gouvènmàn in osi met en sonm SR 5 milyon dan bidze pour skim renovasyon lakaz bann pansyoner. Sa i en loan avek HFC pour bann pansyoner ki anvè fer serten renovasyon lo zot lakaz.

Msye Spiker, an 2024, HFC pou osi revwar son bann fasilite ki i ofer pou reflekte nouvo realite ozordi. Sa avà ganny anonse boner 2024.

Msye Spiker, nou rekonnèt ki endividi ki pe esper lozman avek gouvènmàn pe lwe lakaz avek sekter prive e sa sonm i kapab tre eleve e zot vwar zot dan bann sitiasyon pli kwense pou fer de bout zwenn. Alors, gouvènmàn i annan en skim part ‘rental’ pou ed sa bann endividi avek en morso sa ‘rent’. Sa skim i pour bann endividi ki zot saler i par anba SR 19,000, ki en ogmantasyon akòz sa sonm avan ti R15,000. Sa bann ki kalifye anba sa skim zot kapab ganny lasistans ziska 55

poursan zot ‘rental’ ki zot pe peye. En alokasyon SR 12 milyon pe ganny prozekte dan bidze pour sa skim.

Msye Spiker, gouvèrnman pe osi travay avek bord PMC pou eksplor posibilite en model pou finans konstriksyon lakaz. Ozordi gouvèrnman i konstir lakaz, e apre transfer sa bann lakaz lo PMC pou zere. Peyman ‘rent’ i ganny fer avek PMC, ki fer zot retenir sa bann reveni. Alors nou pe eksplor diferan model dan ki sa reveni anplis a kapab ganny servi pou ede dan konstriksyon lakaz. Nou ekspekte finans 2 proze lakaz dan sa fason dan mwayen term.

13.4 Devlopman Sport

Msye Spiker, lenvestisman dan sport i reste touzour en lenvestisman dan nou zenn, nou popilasyon an zeneral, dan lasante nou popilasyon e dan nou pei. Sport i reste sa eleman kle ki touzour inifye en pep, malgre tou son diferans. Langazman dan aktivite sportif, i ed nou fizikman, e mantalman par asire ki nou annan en pep ki an bonn sante. Pou asir en langazman sportif o pli o nivo posib, e ankouraz partisipasyon nou popilasyon, nou bezwen annan lenfrastruktir sportif ki atiran e ki osi lo standar. Pandan sa bann dernyen lannen, sa gouvèrnman pe investir bokou pou remet nou bann lenfrastruktir sportif lo en nivo akseptab. Sa lenvestisman pou kontinyen. Zisteman, en sonm SR 48.3 milyon pe ganny mete dan bidze 2024 pour bann diferan lenfrastruktir sportif konm swivan;

- a. Travay renovasyon Stad Linite - SR 5.5 milyon
- b. Kontinyasyon travay renovasyon ‘Palais des Sports’- SR 7 milyon
- c. Renovasyon Roche Caiman Swimming pool- SR 1.5 milyon
- d. Renovasyon lezot fasilite lenfrastruktir sports- SR 1.5 milyon
- e. Renovasyon ‘flooring’ Victoria gymnasium- SR 1.5 milyon

Nou bezwen osi desantraliz enpe nou bann lenfrastruktir sportif. Nou konstate ki nou bann zenn atlet i perdi letan pou desann anvil pou vin servi sa bann fasilite, letan ki zot ti pe kapab konsantre dan zot lantrennman. Alors, gouvèrnman dan sa prosen 2an pou konplet bann proze lo Sports Complex Anse Royale e La Digue. Dan bidze 2024, sa bann proze swivan pou demare;

- a. Renovasyon Anse Royale Sports Complex- SR 4.5 milyon
- b. Konstrikasyon en ‘Indoor Court’ Anse Royale- SR 15.6 milyon

c. Renovasyon La Digue Sport Complex- SR 1 milyon

Msye Spiker, an 2025, Sesel pou organiz CJSOI e konman en pei nou bezwen asire ki tou fasilite sportif i a la oter. En sonm adisyonnèl SR 10 milyon in ganny mete dan bidze pou sipòrt bann lezot travay renovasyon lo bann fasilite sportif. Pou fasilite partisipasyon Sesel dan CJSOI, en sonm SR 35.7 milyon in ganny mete dan bidze 2025 anba byen e servis pou lorganizasyon e partisipasyon dan sa levennman.

En sonm SR 4.3 milyon in osi ganny mete pou bann pti renovasyon bann lezot lenfrastriktir sportif dan distrik. Sa i ava sipòrt zefor ki gouvèrnman pe fer pou ki bann zenn i reste angaze dan bann aktivite sportif ki ava anpes zot tonm dan bann move fleo.

Nou pe osi met en sonm SR 3.4 milyon dan bidze 2024 pou devlopman sport lo en baz profesyonnel. An 2024, i annan en sonm SR 1.3 milyon pou partisipasyon dan zwe Olenmpik e SR 4.6 milyon pou partisipasyon dan zwe ‘All Africa Games’.

En sonm SR 3.2 milyon in ganny bidzete pou lasistans pou bann federasyon. En sonm SR 710,000 in osi ganny mete pou lasistans bann lekip letan zot vwayaze lo bann zil pou fer konpetisyon. En sonm SR 1.7 milyon pe ganny bidzete pou devlopman bann zenn dan sports e SR 1.1 milyon pou idantifye talan.

13.5 Sekter Sosyal

Msye Spiker, en popilasyon edike, an bonn sante, travayan, rezilyan, for e responsab, i reste labaz devlopman sa pei. An dot mo, Msye Spiker, pou Sesel kree plis larises pou son popilasyon, i bezwen e depan lo sa menm popilasyon pou reisir.

Ozordi, nou war bokou Seselwa pe sezi tou loportinite pou zot avanse dan zot lavi, me anmenmtan, nou war ki en annan en group ki pe fer fas avek bann fleo sosyal. Msye Spiker, koman en gouvèrnman, e koman en pei, nou pa kapab inyore sa sitiasyon, ki mon menm kapab dekrir koman en ‘KRIZ NASYONAL’.

Msye Spiker, gouvènmman pe envestir bokou pou konbat bann fleo sosyal. Premyèman, sa batay pou anpes drog ilegal antre dan nou pei pou kontinyen. Dezyèmman, nou bezwen kontinyen donn sipor bann ki'n tonbe akòz labi drog ilegal ek lalkol. Sa travay prevansyon e reabilitasyon i mars kot a kot.

Alor, dan Bidze 2024, nou pe fer provizyon pour de proze pou siport reabilitasyon bann pasyan avek adiksyon:

- i. En nouvo sant reabilitasyon pour bann pasyan avek adiksyon ki pou baze vizavi Sant Lasante English River – ki pou kout SR 14.5 milyon e
- ii. Renovasyon sant Anse Bouden – Praslin, pour bann pasyan avek adiksyon- SR 3 milyon

Msye Spiker, anplis ki sa, resers in montre ki labi drog ek lalkol i rezon prensipal akòz bokou dimoun i tonm dan lapovrete. Mazonite reveni en lakour i ganny depans lo sibstans. Pour nou koman en pei pli byen konpran gravite e lenpak sosyo-ekonomik sa sitiasyon, an semoman gouvènmman avek sipor Labank Mondyal pe fer en letid. Rezilta sa letid a permet gouvènmman pran bann mezir pli efektif, targete e konpreansiv pou ede adres sa kriz ki nou pei pe fer fas avek.

Msye Spiker, la mon fer en lapel nasyon, ki nou tou, nou fer nou kontribisyon pou lager kont sa bann fleo Sosyal.

Toudmenm msye Spiker, nou rekonnèt ki pou toultan annan en group ki pou bezwen sipor anplis, e parey in leka, gouvènmman pe kontinyen fourni sa sipor pou ed nou popilasyon ki dan bezwen.

Alors, en alokasyon R 1.3 bilyon pe ganny bidzete pour bann benefis ek program anba Lazans Proteksyon Sosyal. Bann pli gro sonm anba bann benefis e program Lazans Proteksyon Sosyal i konm swivan;

- i. SR 868.4 milyon pour benefis retrait
- ii. SR 161.2 milyon pour benefis dezabilite
- iii. SR 109.1 milyon pour benefis envalidite
- iv. SR 61.8 milyon pour 'Social Safety Net'

Msye Spiker, antou, zis sa kat benefis i pran 1.2 bilyon oubyen 96 pousan sa sonm total anba bidze benefis ek program anba Lazans Proteksyon Sosyal. Sa sonm total R1.3 bilyon i anefe reprezant 11 pousan sonm total bidze Nasyonal.

Msye Spiker, Sa i en gro sonm. Alor mon oule pran en moman pou demann avek tou Seselwa pou seryezman reflexir lo sa sonm **R1.3 bilyon** ki al anver zis benefis ek program ASP. 11 pousan nou bidze nasyonal! Avek en popilasyon ki pe kontinyelman vyeir sa sonm pou kontinyelman monte.

Revizyon dan bann Benefis Sosyal – Statutory

Msye Spiker, an linny avek stratezi gouvornman pou anmenn en sistenm sipor sosyal pli ekitab e soutenab, ozordi mon pe anonse ki nou annan revizyon dan serten ‘Statutory Benefits’.

Sa travay pou revwar sa bann benefis in ganny fer lo en peryod plis ki 1an e an konsiltasyon avek bann partener kle. I enportan pou note ki serten benefis pann ganny revize depi 2016 e i kler ki la fason ki sa bann benefis ti ganny revize dan le pase pa ti ganny fer dan en fason striktire.

Alors, a lavenir gouvornman i ekspekte met en striktir an plas ki pa zis formaliz ki fason bann benefis sosyal i ganny revize, me pou osi regarde si i pe fer son fonksyon prenan kont laspe sosyal e bidzeter.

Alors Msye Spiker, aparti Zanvye 2024, pou annan en ogmantasyon dan sa bann benefis swivan;

- Maternite/Paternite – sa pou aplik spour manman oubyen papa ki travay pour zot menm (self-employed) oubyen ki travay lo en baz ‘casual’.
- Semi orfelen – en zanfan ki’n perdi enn son paran
- Zanfan abandonnen oubyen orfelen – en zanfan ki’n perdi toulede son paran
- ‘Foster Parent’ – en endividi ki pare pou pran en zanfan ki dan sistenm vin reste kot e sonny sa zanfan
- ‘Foster Child’ – en zanfan ki dan sistenm
- ‘Survivor’ – en dimoun ki’n perdi en partner ki ti pe resevwar en benefis avek ASP
- benefis pour bann manman ki pe al donn nesans sorti lo bann zil pros ki bezwen desann Mahe, osi konnen koman benefis pour ‘expectant mother’.

Anplis ki sa, Msye Spiker, gouvènmàn pe azout en nouvo benefis anba ‘Statutory Benefits’, sa i pou bann madanm ki donn nesans plis ki en pti baba a la fwa, sa ki an angle nou apel ‘Multiple Births’.

Msye Spiker revizyon dan sa bann benefis i konm swivan;

- Maternite/Paternite pou sorti R2480 pou vin R6633.5, avek nivo lasistans konsistan avek lalwa lanplwa.
- Semi Orfelen, aprezan zot benefis pou vin R2350, olye R1300
- Orfelen oubyen zanfan abandonnen pou sorti R1540 pou mont R3134
- Foster Child pou monte pou vin R3134, olye R1300
- Foster Parent pou ganny en lasistans maximum R25,000, koman en ‘one off’
- Survivor pou sorti R2480 pou vin R5224 e
- Alawens pour manman ki pe al donn nesans sorti lo bann zil pros ki bezwen desann Mahe, zot benefis pou monte sorti R1500 pou vin R5000. Sa enn osi pour en ‘one off’

Pour sa nouvo benefis – Multiple Births – paran pou ganny en sonm R3134 pour sak zanfan adisyonnèl ziska en maksimonm R6635. I enportan pou note ki sipor pou ganny mentenir ziska laz 5 an.

Tou sa bann peyman i lo en baz par mwan, eksepte sa peyman ‘one off’ pour ‘Foster Parent’ e ‘Expectant Mothers’, sorti lo zil pros ki pe vin donn nesans Mahe.

Msye Spiker, an total nou’n estimen ki sa revizyon pou kout gouvènmàn en sonm preski R31 milyon anplis par an, me prenan kont lekel ki benefisyè avek sa bann azisteman, sa i zistifyab.

Fodre note, ki sa nouvo revizyon dan benefis i form parti en pli gran travay ki gouvènmàn in fer pou reviz bann benefis sosyal pou asiste nou popilasyon ki vreman dan bezwen. Nou ava rapel ki en premye ogmantasyon dan benefis ti fer an Me, 2022, kot lasistans benefis sosyal ti ogmant par 32%, e ozordi maximum lasistans anba sa benefis i R5, 224.

Anmenmtan, sa program kot gouvènmàn ti ‘top up’ bann benefis pour pansyoner, dimoun avek en dezabilite e envalidite, ziska en maximum R500 pou kontinyen. Nou ava rapel ki sa program ti konmanse an 2022, ler gouvènmàn ti entrodwir plizyer mezir, pou sipor nou popilasyon fer fas avek ogmantasyon dan pri komodite, akòz sa lager ant Ikrenn ek Larisi.

Msye Spiker, touzour gouvèrnman pou kontinyen donn sipor sa group ki pli dan bezwen. Gouvèrnman pe osi fer en provizyon SR 310.9 milyon pou peyman pour bann ‘Home Carers’ anba Lazans ‘Home Care’.

13.6 Sekter Kominoter

Msye Spiker, sa lannen, Prezidan, ansanm avek bann Minis, bann MNAs e travayer kle dan servis piblik ti vizit tou le 26 distrik, kot zot in rankontre zabitan, ekout zot laspirasyon e defi ki zot pe fer fas avek dan zot lavi tou lezour e dan zot kominote. Anvi sa konversasyon ki nou’n annan avek zabitan, parey monn dir dan mon lentrodiskyon, en priorite sa bidze 2024 se pou ede siport lakominote. Apre tou, nou tou nou form par en kominote e en kominote an bonn sante i reprezant bon vwazinaz, sekirite, e konfor.

Msye Spiker, avek bi pou ed nou kominote nou pe propoz bann depans konm swivan;

- i. SR 7.5 milyon pou ‘cater’ pour bann Disaster Emergency Works dan bann distrik
- ii. Renovasyon lakaz dimoun aze dan bann distrik- SR 3.2 milyon
- iii. Lagrandisman lakaz dimoun aze Ans Royale- SR 2.1 milyon
- iv. SR15 milyon pour en sant rezidansyel Bonne Espoire pour bann zenn ki annan problem konportman— lobzektiv sa sant se fer bann program entervansyon kot move konportman zanfan i sanze e zot vin bann adilt responsab ek prodiktiv dan lasosyete.
- v. En Half-Way Home pour viktim vyolans domestik — - gouvèrnman pe negosye pou fer en lesanz propriyete e R2 milyon in ganny met pour serten renovasyon
- vi. En sonm SR 2 milyon i dan bidze 2024 pour konmans konstrikasyon sant ‘Day Care’ Les Mamelles.
- vii. En sonm SR 2.5 milyon pe osi ganny mete pour bann renovasyon lo lenfrastruktir bann sant ‘day-care’.
- viii. Travay lo sistenm semen segonder- R10 milyon – la nou pa zis pe koz lo semen, me drenaz osi e lezot ankor.
- ix. Gouvèrnman in osi fer en provizyon SR 1.5 milyon pour nouvo ‘bus shelters’.

- x. En sonm SR 2 milyon pou aste nouvo ‘crash barriers’ ouswa fer menntenens lo bann ki egziste.
- xi. En alokasyon SR 2 milyon pou fer ‘disaster mitigation’.
- xii. En sonm SR 7.7 milyon pou enstal lalimyer lo semen e
- xiii. En sonm 2.6 milyon pour bann ‘travay emergency’

Msye Spiker, sa bann proze ki monn fek liste, i separe avek sa alokasyon ki ganny fer avek distrik pour bann pti proze ki ed lakominote. Pour lannen 2024, en sonm SR 26 milyon pe ganny bidzete pour sa bann pti proze dan distrik. Sa sonm i R6 milyon anplis ki an 2023, ki ti R20 milyon. Savedir sak distrik pou ganny R1 milyon, pou depanse lo sa bann pti proze.

Msye Spiker, anplis, byensir i osi annan serten depans ki pli gro ki gouvernman i bezwen fer pou siport e fasilite lavi son pep dan lakominote. Alors an 2024, gouvernman in fer alokasyon pour bann lezot proze konm swivan;

- i. Sant Kominoter Cascade- SR 5 milyon
- ii. Ladministrasyon Distrik Ile Perseverance- SR 4 milyon
- iii. Ladministrasyon Distrik Bel Ombre- SR 3 milyon
- iv. Renovasyon Sant Kominoter Mont Buxton- SR 1.5 milyon
- v. Renovasyon Sant Kominoter Beau Vallon- SR 700,000 e
- vi. Travay lo sistenm desarz Copolia- SR 4.1 milyon

13.7 Lord ek Lape

Msye Spiker, pour nou pep viv byen i bezwen annan lord ek lape dan son kominote e dan son pei. Lord ek Lape i reste touzour en priorite, e tou mezir pou dekouraz krim e anpes nou pep al dan en lavi kriminalite i devret ganny eksplere.

Ler lalwa pe fer son bout, nou koman Ekzekitiv, nou osi bezwen fer nou bout.

Pour lannen prosenn, gouvernman pou investir SR 62 milyon dan bann diferan proze dan Minister Entern. Enn sa pli gran proze se prizon ‘maximum security’ pou separ bann prizonnyen kin fer bann lofans pli serye avek bann lezot prizonnyen. En bidze SR 3 milyon adisyonel in ganny mete pour sa proze an 2024, par lao sa R4.5 milyon ki tin ganny bidzete an 2023. I osi annan en proze konstriksyon en fasilite pour prizonnyen klasifye koman ‘medium to low risk’- ki pou kout SR 6 milyon.

Bann lezot proze, i konm swivan;

- i. Sant rimann Ile Perseverance- SR 1.4 milyon. Sa proze i ekspekte konplete an 2024
- ii. Kontinyasyon konstriksyon Fasilite lo Praslin pour bann zenn ki'n kondannen- SR 1.2 milyon
- iii. Renovasyon kordgard santral- SR 1 milyon
- iv. Konstriksyon kordgard Perseverance – SR 5 milyon e
- v. Konstriksyon fasilite 'Marine Police'- SR 42.1 milyon

13.8Sektor Transportasyon

Msye Spiker, pou fasilite mouvman nou sitwayen, pou permet zot akse diferan kalite servis, zot lakominote, e lemonn, nou bezwen kontinyen fer lenvestisman dan sektè transpor.

An 2024, dezyenm pli gro sonm dan bidze kapital i dan sektè transpor. En sonm SR 275.7 milyon ki reprezant 19.3 pousan bidze total lenvestisman proze kapital in ganny bidzete. Sa bann proze mazer i konm swivan;

- i. Stasyon teste veikil lo Praslin- SR 5 milyon
- ii. Proze semen Was Mahe- SR 206.9 milyon
- iii. Trwazyenm 'Lane' Pointe Larue- SR 7 milyon
- iv. Lagrandisman semen St Louis pou al Beau Vallon- SR 4 milyon
- v. Dezyenm faz proze semen Gran Riviere, Anse Royale- SR 4 milyon
- vi. Semen Pasquere Praslin- SR 3 milyon
- vii. Semen English River pou Ile Du Port- SR 2 milyon
- viii. Lagrandisman semen Ile Du Port pou al ziska kot IOT - SR 4 milyon e i annan
- ix. En sonm R50.6 milyon pou resirfas semen lo Mahe e R21.9 milyon pour Praslin ek La Digue – ki fer en total R72.5 milyon

Msye Spiker, nou lenfrastruktir por ek erport i reste sel de fason pour Sesel kontinyen annan akse avek larestan lemonn, alor, zot lenportans dan devlopman pei i parey angle i dir 'second to none'.

Plan devlopman lagrandisman por Victoria pe finalize e nou ekspekte ki sa proze i demare boner 2024.

An 2023, nou'n war linogirasyon redevlopman por La Digue ki'n kout SR 33.8 milyon. Bidze in ganny mete an 2024, pour dezyenm faz sa proze demare avek en nouvo batiman terminal pour pasaze, parey sa enn ki nou'n fer Praslin.

Pou anmenn plis efikasite dan servis, Lotorite Por pou investir dan ankor en remorker e osi de bato pilot ki asiste bann bato pou antre e sorti dan por.

An Oktob 2023, Lotorite Por ti osi lans zot nouvo sistenm lenformasyon teknolozi (Port Victoria Management Information System) lo en baz pilot, pou ed bann partener annan lenformasyon an avans pou kapab fasilite tir marsandiz dan por. Sa sistenm pou osi fasilite komers rezyonal avek bi pou redwir kou lavi e benefisye nou popilasyon. Nou ekspekte sa sistenm i vin an mars an Zanvye 2024.

Msye Spiker, kote plan devlopman erport, nou ekspekte finaliz sa plan konpreansiv dan premye kar 2024.

Lotorite Laviasyon Sivil (SCAA) pou osi investir SR 90.8 milyon dan bann diferan proze pour lannen 2024. Sa i enkli modernizasyon lekipman telekominikasyon, servis navigasyon, 'Air Traffic Management', ranplasman sant kontrol 'air traffic' lo Praslin, ranplasman bann masin X-ray ki servi dan 'screening' e osi travay renovasyon kot avyon ki fer larout enternasyonal i park.

14.Stratezi Devlopman Nasyonal

Msye Spiker, ansa ki konsern nou stratezik devlopman nasyonal, avek bann sok eksteryer e sitiasyon zeo politik atraver lemonn, i enportan pour nou vin pli rezilyan e prioritiz nou bann lobzektif.

Dan sa menm laliny, stratezi devlopman nasyonal i kree sa platform ki pou ed nou sirmont nou bann defi e i souligny sa 6 pilye priorite ki nou pe ekspekte met plis lanfaz lo la. Parey monn deza dir avan, sa 6 pilye i konpri:

- (i) En servis piblik modern
- (iii) En nasyon an bonn sante
- (iv) Promosyon lalwa e lord
- (v) En sistenm ledikasyon pli modern ki anlinyen avek nou bann bezwen dan le fitir–

(vi) Soutenabilite lanvironman e rezilyan kont sanzman klima e

(vii) Azanda Transformasyon Ekonomik

14.1 Transformasyon nou Lekonomi

Msye Spiker, travay pe kontinyelman ganny fer pou kree en lanvironman ki pou ankouraz transformasyon e diversifikasyon ekonomik e ki pou promouvwar valer azoute dan bann sektè kle pour ki nou ava ganny plis rannman pou soutenir nou devlopman.

Sa stratezi pou transform e diversifye nou lekonmi i enn ki pou a lon term. Pour sa stratezi reisi, nou pou bezwen bokou lenvestisman, devlopman lenfrastruktir, e pli enportan en sanzman latitib ver nouvo model pou biznes. Tro souvan, nou'n pri dan bann vye fason fer biznes, e nou pa adapte ou evolye.

Dapre sa stratezi diversifikasyon lekonmi, gouvèrnman in idantifye bann sektè priorite:

14.2 Sektè Tourizm

Sektè tourizm i reste en sektè kle nou lekonmi e son soutenabilite i konsèrn nou tou. Plis zefor pou ganny fer pou amelyor leksperyans bann viziter e satisfèr lekspektasyon atraver diversifikasyon bann prodwi. Bann nouvo aktivite touristik pou kontinyen ganny entrodwir e ankouraze pou asire ki retonbe ekonomik i pa zis pour lotel me i osi anmenn reveni pour lezot. I enportan alors pou asire ki sa sektè i egalman annan en lafors travayer performan e kalite.

Msye Spiker, nou pe osi finaliz demars pou antreprann en letid pour pli byen konpran tou laspe sa sektè lo nou lekonmi an zeneral osi byen ki son potansyel pou maksimiz reveni. Sa letid i ekspekte konplete ver milye 2024 e i ava ede pli byen enform nou bann polisi dan sa sektè kle.

14.3 Sektè Lagrikiltir

Msye Spiker, sektè lagrikiltir pou bezwen adopte bann teknolozi apropiye pou fasilite komers, amenazman lenformasyon ki a permet bon desizyon ganny fer dan sa sektè. Nou pou osi travay avek bann prodiktèr lokal pou adopte teknolozi oubyen sa ki nou apel 'high tech farming' ki pou ed nou vin pli rezilyan avek konsekans sanzman klima.

Koman en lankourazman pour bann ferme adopte teknolozi dan zot biznes, gouvèrnman pou reviz fon devlopman pour sektè lagrikiltir.

Pou fer rapel, sa fon devlopman pour sekter lagrikiltir i annan en to lentera 2.5 poursan pour bann loan ziska SR 3 milyon e pour bann loan par lao SR 3 milyon, son to lentera i 5 poursan. Repeyman i pour en peryod maksimonm 12 an.

Alors gouvèrnman in fer en alokasyon SR 3 milyon dan bidze e SR 60 milyon dan bann fon ek DBS, ki fer en total SR 63 milyon pour lannen 2024 pour bann loan ki pe target ‘hi-tech farming’. Nou pou travay ek sa sekter pou fer sir definisyon ‘‘hi-tech farming’ i kler e baze lo sa transformasyon ki nou anvi vwar dan sekter lagrikiltir. Sa revè dan fon devlopman pour sekter lagrikiltir pou ganny prezante dan premye parti kar 2024.

Msye Spiker, en alokasyon bidze SR 25.6 milyon pe osi ganny fer pour bann proze dan sekter lagrikiltir. Sa i enkli SR 2.75 milyon pour konstriksyon e renovasyon semen. SR 3.5 milyon pe ganny bidzete pour sistenm irigasyon. En lot proze mazer i konstriksyon nouvo labatwar. En bidze SR 5 milyon pe ganny fer an 2024. Later in fini ganny idantifye.

Renovasyon Bazar Victoria in demare an 2023 e en alokasyon bidzeter SR 6.5 milyon in ganny mete pour lannen 2024.

14.4 Sekter Lapes ek Lekonomi Ble

Msye Spiker, pandan lannen 2023, gouvèrnman in met bokou zefor pou konsolid sekter lapas e kontinyen devlop li. Bokou larzan in ganny envesti dan bann fasilite atraver pei e gouvèrnman in mentenir son promes pou amelyor kalite lavi nou bann peser. Sa bann proze por, bazar, gear store, pou kontinyen lannen prosenn avek nouvo fasilite modern dan sa bann distrik swivan:

- i. Fasilite Lapes - Anse Aux Pins
- ii. ‘Gear Store’ - Grand Anse Praslin
- iii. ‘Gear Store’ - Glacis

Gouvèrnman pe osi fer en alokasyon SR 45.9 milyon an 2024 pour devlopman bann lenfrastruktir Ile Du Port, sa i enkli nouvo semen, lenfrastruktir desarz, delo, elektrisite ek telekominikasyon. Ile du Port in ganny demarke koman en landrwa kot sekter ‘fish processing’ pou baze.

Msye Spiker, nou pe osi fer en analiz lo potansyel ki sekter ‘live aboard e yachting’ i kapab anmennen pour pei. Sa letid i ekspekte konplete dan premye sis

mwan 2024. En letid osi in konmanse pou travay lo en ‘containerised hatchery’ pou siport bann pti biznes lokal dan devlopman akwakiltir.

Gouvernman pou osi rod nouvo fason pou devlop e enplimant en stratezi ‘marketing’ pour marse prodwi pwason. Nou pou osi ankouraz bann aktivite lapès soutenab e adopte en model biznes an re-servi ‘by-products’ e ‘waste’ dan transformasyon pwason, sa ki nou apel ‘circular economy’.

Msye Spiker, lapès endistriyel i enn ki osi anba menas sanzman klima, lapès an ekse, lapès ilegal e degradasyon bann stok pwason tel ki ton. Fas a sa menas, nou pe travay lo bann mezir kontrol ki pou ankouraz bann bato ton pou debark zot pwason dan Por Victoria plito ki dan en lot por. Nou pe osi konsider bann mezir ‘licence’ ki pou fors sa bann bato pou desarz sifizaman pwason dan nou por.

Gouvernman i determinen pou protez travay bann ‘stevedores’ e osi biznes bann Seselwa ki’n investi dan bann fasilite lokalman, par fer sir ki zot pe toultan ganny dekwa pwason pou fer marse zot lizin.

Msye Spiker, sa trwa sekter – tourizm, lagrikiltir ek lapès – zot kle dan sa transformasyon, aköz vizyon governman, se pou vwar plis tranzaksyon komers antre zot. Sekter lagrikiltir ek lapès pou bezwen asir prodwi de kalite, lo en baz regilye, ki pou atir sekter touris pou aste lokalman, olye enportan. Ler sa trwa sekter pe siport kanmarad dan zot devlopman e lagrandisman, nou tou nou pou benefisyè.

14.5 Sekter Lekonomi Nimerik

Msye Spiker, depi 2021, governman in fer bokou progre pou adopte teknolozi pou fasilite prosedir e fer son servis vin pli aksesib avek manm piblik. Lenplimantasyon sa stratezi pou kontinyen, me nou pa oule limit sa transformasyon zis dan governman. Nou oule war adopsyon teknolozi dan Sesel an antye e dan sekter prive osi.

Dan mwayen term, pou annan en lenvestiman enportan ki pou antre dan azanda lekonomi nimerik. Dan zefor pou fer governman vin pli efikas, en total SR 413.7 milyon in ganny bidzete. Sa i enkli provizyon en nouvo Sistenm Lenformasyon Entegre pour Zestyon Finansyel, en nouvo Sistenm Zestyon Resours Imen, e en nouvo sistenm pour Lazans Proteksyon Sosyal. Lezot linisyativ ki form parti plan dakasyon lekonomi nimerik i reste anmars.

Gouvernman pe osi kontinyen promouvwar lizaz bann platform elektronik dan servis piblik.

- i. Lenplimantasyon Sistenm Lenformasyon Lasante i ekspekte vin anlinny ver lafen 2023.
- ii. En nouvo Sistenm Lenformasyon entegre pour Zestyon Fon Piblik (Integrated Financial Management Information System) pou al lo tender avan lafen lannen 2023 e nou ekspekte sa sistenm pou vin an operasyonel an 2025 an preparasyon pour bidze 2026.
- iii. Sistenm Zestyon Resours Imen (HRMS) i dan staz tender. Nou ekspekte sa sistenm a vin a mars dan preparasyon bidze 2025. Sa sistenm pou entegre prosedir resours imen avek ‘payroll’, i pou osi ed Gouvernman idantifye talan baze lo menazman performans travayer.
- iv. En Sistenm Zestyon Taks modern i dan son staz enplimantasyon avek adopsyon teknolozi pou ogmant lefikasite Komisyon Reveni e
- v. Nou pou etabli dan en ‘Investment portal’ avek bi ki i vin koman en ‘one stop platform’ kot envestiser ki oule konmans en biznes i kapab akse tou lenformasyon neser pour fasilite son demars.

Msye Spiker, dan sa demars pour nou devlop lekonomi nimerik, i annan neserite pour nou revwar e moderniz nou bann lalwa. En nouvo lezislasyon ki annan pour bi protez bann endividi kan zot lenformasyon personnel pe ganny servi dan konteks ofisyel (Data Protection), in ganny gazete.

14.6Sektor Finansyel

Msye Spiker, bann risk kont stabilite finansyel pe kontinyelman evolue. Resaman, nou’n vwar ki in annan en logmantasyon dan bann eleman ki sorti andeor laspe ekonomik e finansyel, tel ki ‘cyberattacks’, sanzman klima, pandemi COVID-19 e bann tansyon politik atraver lemond. Alor, Sesel i bezwen prioritiz devlopman e lenplimantasyon en lankadremman efikas pour stabilite finansyel. Dan sa konteks, enn parmi bann eleman kle i en kad legal pour stabilite finansyel ki annan pour bi formelman etabli en komite pou siperviz stabilite finansyel dan pei. Sa kad legal i ekspekte ganny prezante devan byento avek Lasanble Nasyonal.

Amanman dan Lalwa Labank Santral

Avek bi pou ranforsi lotonomi finansyel e enstitisyonnel Labank Santral, e osi promouvwar latransparans dan son bann loperasyon e fonksyon, Lalwa Labank Santral pou ganny amande pour met li an linny avek bann meyer prensip enternasyonal. Dan sa konteks, proze de lwa pou amann Lalwa Labank Santral pou ganny prezante devan Lasanble Nasyonal byento.

CSD and RTGS systems

Msye Spiker, lobzektiv Labank Santral pou kontinyen develop marse finansyel e amelyor bann lenfrastruktir finansyel pou ganny realize atraver akizisyon de nouvo sistenm, ‘*Central Securities Depository*’ ek ‘*Real-Time Gross Settlement*’ ki sipoze vin operasyonnel an 2024. Sa de sistenm modern pou ede ogmant lefikasite e kree plis rezilyans dan marse finansyel domestik.

Msye Spiker, Gouvernman pe kontinyen amelyor son zefor pou anmenn plis progre dan striktir ziridiksiyon Anti-Blansisaz Larzan e pou Lit Kont Finansman Terorizm (AML/CFT). An Oktob sa lannen, Komite responsab pou amelyor kordinasyon nasyonal e asire ki bann defayans ki’n note dan ‘*Mutual Evaluation Report*’ i ganny adrese atan, in soumet en lot rapor avek ESAAMLG pou demann amelyorasyon dan ankor 5 ratings dan sa 6 defayans ki ti reste. Zis rekonmandasyon 15 ki reste e nou ekspekte anmenn bann lezislasyon nesese pou met sa lankadrem legal pour ‘*Virtual Assets*’ e ‘*Virtual Asset Service Providers*’.

Msye Spiker, parey in anonse Linyon Elopeen in remet Sesel lo ‘*Annex I*’ koni konman ‘*black list*’ lalis Linyon Elopeen pour bann ziridiksiyon ki pa korpore lo taks. Sa i akoz Sesel napa en rating “*Largely Compliant*” dapre standar Lorganizasyon pour Korporasyon Ekonomik ek Devlopman (OECD).

Sa desizyon i baze lo bokou demann lenformasyon taks ki konsern en lazans ki ti anrezistre Sesel avan 2018. Sa lazans ki ti sorti dan ziridiksiyon Sesel avek tou rikord bann lakonpanyen ki ti anrezistre avek li, e sa in fer ki SRC pann kapab soumet lenformasyon lo okenn demann ki i ti ganny demande lo sa bann lakonpanyen.

Toudmenm, Msye Spiker sa rapor in rekonnet ki Sesel in fer bokou progre lo met an plas bann lezislasyon nesese e osi lo lenplimantasyon sa bann standar. I regretab ki Linyon Elopeen in remet Sesel lo sa lalis apre bokou travay ki

gouvernman in fer lo lankadremman lesanz lenformasyon taks. E osi menm si enn de pei ki manm Linyon Eropeen i annan menm 'rating' ek Sesel.

Malgre sa lenzistis, nou pa pou les sa, anpes nou atenn nou lobzektik pou vin en akter kle dan promosyon latransparans dan sistenm taks, e nou pou kontinyen adress okenn defayans ki ekziste.

Nou lentansyon i pour nou demann en dezyenm revu siplemant avek OECD aparti dezyenm kar an 2024.

Msye Spiker, les mwan pran sa lokazyon pou demann avek Linyon Eropeen pou annan plis lazistis dan zot evalyasyon e tret bann pti leta zil parey zot bann manm. Arete avek sa sistenm de pwa de mezir.

15. Lenvestisman, Lantreprenarya, Lendistri e Fasilitasyon dan Komers

Msye Spiker, Gouvernman pe kontinyen dan son stratezi pou etidye e analiz diferan mezir pou fasilit lanvironnman biznes dan pei. Nou rekonnet ki i ankor annan travay pou fer dan sa domenn.

Minister Lenvestisman, Lantreprenarya ek Lendistri i sa Minister ki annan sa manda pou fasilit e amelyor lanvironnman biznes dan pei.

Apart, rezourd enpe bann baryer legal, sa Minister pe osi travay pou ogmant e amelyor standar dan prosedir e servis, ki a pli byen fasilit demars investiser pou ouver zot biznes.

An linny avek sa vizyon, Msye Spiker, gouvernman pe al fer li mandatwar pour ki bann lazans konsiltatif i annan en lalis byen kler bann kondisyon ki en envesister i bezwen satisfere avan ki i ganny en 'license'. Nou pou osi egzize ki sa lalis kriter i ganny pibliye lo 'website' sa bann lazans e osi lo website SIB. Tro Souvan, nou vwar ki sa lalis kriter pa 'an nwar ek blan' ki fer ki manm piblik i monte desann, e tourn an ron, ki rann zot fistre, e met retar dan zot demars pou konmans zot biznes.

Anplis ki sa lalis Msye Spiker, nou pou egzize ki bann lazans i etabli en dele letan rezonnab ki pou ganny fer piblik, pour zot donn larepons en kliyan ouswa soumet zot analiz konsernan en laplikasyon pour en license biznes. Lide an gro Msye Spiker, se pou senplifye laplikasyon pour en license.

Pou fer sa arive, pou bezwen annan sanzman dan serten lalwa ek regilasyon.

Msye Spiker, ler nou pe reviz lalwa License, enn nou priorite se pou enkli license pour bann nouvo model biznes, ki an se moman sa lalwa pa fer okenn provizyon pour zot. Parey nou kapab konstate, aktivite biznes pe toultan evolye, e nou kad legal i bezwen li osi evolye e reste a zour avek devlopman.

Vizyon Minister Lenvestisman, Lantreprenarya ek Lendistri se pou kree en lanvironman kot ganny en license i vit e efikas. Lanfaz i devret ganny mete lo sa biznes apre ki in ganny license. E sa, Msye Spiker, i pou asire ki standar pe ganny obzerve par sa bann biznes a tou moman.

Pour sa model mars byen Msye Spiker, bann lazans konsernen pou bezwen fer serten lamannman dan zot lalwa pour asire ki zot anan pouvwar legal pou pran mezir/aksyon nesese pour garanti standar pe ganny swiv.

Msye Spiker, Bord Lenvestiman Sesel (SIB), i reste sa lotorite ki en ‘one stop shop’ pour tou investiser dan pei. Nou pe konstate, ki i annan en persepsyon parmi investiser lokal ki kwar ki rol sa Bord se pou donn lasistans zis investiser etranze, me sa pa leka, ditou. Alor, Minister ki sa bord i tonm anba la, pe al konmans en travay pou revwar son rol ek manda, avek bi, retir okenn konfizyon ki kapab annan, e fer plis piblisite otour servis ek prodwi ki SIB i ofer.

Msye Spiker, Labank Devlopman Sesel (DBS), i annan en rol tre enportan dan fasilite biznes dan pei, sirtou an sa ki konsern akse avek finansman abordab. Sa lenstitisyon i devret pe kapab evolye pou ed nouvo demann loan pour diferan kalite biznes, sirtou bann ki gouvernman in idantifye koman sekte prioriter. Nou santi ki i annan en bezwen pou annan reform dan fason fer sa labank. Lobzektif sa reform se pour;

- a. senplifye prosedir laplikasyon pour loan,
- b. asire ki kriter pour loan i tre kler, etabli ‘key performance indicators’ pour prosedir loan e
- c. asire ki loan pe ganny donnen dan bann sekte ki’n ganny idantifye koman priorite par gouvernman.

DBS i bezwen asire ki li osi i pe zwe sa rol enportan pou fasilite lanvironman biznes dan pei.

Msye Spiker, ozordi i annan en kantite lenformasyon ki pou ede fasilite lanvironman biznes dan Sesel ki ‘online’. Lenplimantasyon nou stratezi lekonomi nimerik, i fer li pli fasil pour investiser akse servis gouvernman, e sa legzersis pou

kontinyen. Gouvèrnman pe investir dan lenfrazstriktir nimerik pour fasilite laplikasyon license e akse avek servis biznes ‘online’.

Lo sa menm lalinny, nou pe kontinyen investir pou ‘digitalise’ nou bann servis, sirtou kot SLA, ek SRC, avek bi amelyor leksperyans kliyan.

Msye Spiker, dan nou prosen staz nou devlopman ekonomik, nou pou bezwen enn bann komodite pli presye e pli rar dan Sesel. Sa se later. Nou tou nou kapab apresye ki nou annan en mankman later dan nou pei, sirtou later ki plat. Alors i lentansyon gouvèrnman pou fer reklamasyon environ 50 ektar later pour sekter endistriyel.

Bann travay preparasyon, tel ki letid lenpak lanvironnman, teknik e finansman in fini konmanse. Nou a donn plis detay boner 2024 lo sa bann proze reklamasyon.

En sonm SR 44.7 milyon pe osi ganny investir par Lotorite Endistriyel. Dan sa sonm SR 30 milyon i pour devlopman lenfrazstriktir lo Zil Eve. E osi SR 5.2 milyon pour devlopman semen lo Zone 20. En sonm SR 5 milyon in ganny bidzete pour ‘Marine and Auto Industrial Park’.

Pour ki nou pei e nou pep i vremen benefisyè avek tou sa bann mezir ki anplas, ki pou fasilite zot demars, pou vin bann antreprenè, mon pe fer en lapel avek tou bann ki ganny mandate pou fasilite lanvironnman biznes, pour zot zisteman, sanz zot fason fer. Zot in ganny anploye pou fasilite e sipòrt enn zot frèr oubyen ser Seselwa pou konmans en biznes e non pa pou vin en baryer. Sa lapel pe ganny fer akòz i ankor tro difisil pou fer biznes dan sa pei. Sa pa kapab kontinyen.

16.Sekter Lanvironnman, Lenerzi e Sanzman Klima

Msye Spiker, gouvèrnman i rekonnet ki lenpak sanzman klima i annan lenplikasyon lo nou lekonomi e fodre nou met an plas bann striktir ki pou kapab ed nou reazir vitman lo bann stratezi lo adaptasyon sanzman klima. Pou anmenn plis transparans lo evalyasyon bann depans gouvèrnman ki ganny fer dan sa sekter, gouvèrnman pou entrodwir en sistenm ‘tagging e tracking’ son bann depans ki relye avek sanzman klima. Sa nouvo sistenm i ekspekte vin an fors Oktob 2024.

Pour lannen 2024, nou’n osi konmans enkli bann lenpak sanzman klima dan nou bann dokiman bidze espesyalman ‘fiscal risk statement’. Nou pou osi entegre lenpak sanzman klima dan nou lankadremen evalyasyon bann proze lenvestisman.

Sa entegrasyon i a kapab siport nou zefor dan nou bann stratezi pou rod finansman dan sa sekter.

Msye Spiker, diferan proze pour protez nou lanvironnman pou ganny enplimante an 2024;

- i. Lentegrasyon ‘Marine, Coastal & Terrestrial’ eco-sistenm- SR 5.9 milyon
- ii. Restorasyon Eco-sistenm la marin- SR 17.14 milyon e
- iii. Chemical and Waste (Island Project)- SR 9.9 milyon

Dan bidze revize 2023, gouvènmman in osi fer alokasyon SR 29.3 milyon pour enplimant plan reabilitasyon lakot Anse Kerlan.

Gouvènmman in osi fer en alokasyon bidze SR 1 milyon e SR 5 milyon anba ‘SEEREP incentive scheme’ e ‘PV rebate scheme’ respektivman. Sa de skim pou ganny revwar dan son totalite pou fer li vin pli relevan ozordi.

Msye Spiker, demann pour lenerzi i kontinyelman ogmante e i enportan ki gouvènmman i akseler son demars anver en tranzisyon pou adopte bann polisi e teknolozi ki pou promouvwar lilizasyon lenerzi renouvlab dan sa sekter. Sa i avek bi redwir depandans lo lenportasyon karbiran, ki osi met presyon lo nivo to lesanz dan lekonomi. An se moman nou pe resevwar lasistans pou devlop en ‘Integrated Resource Plan’ (IRP) pou sekter lenerzi, ki pou etabli en lapros kordinen dan tranzisyon anver bann sours lenerzi renouvlab. Sa stratezi i anlinny avek langazman ki gouvènmman in fer anba son kontribisyon nasyonal an 2021 pou redwir gaz ki annan en lefe advers lo lanvironnman (Greenhouse Gas) par 26.4% avan lannen 2030.

Plizyer revizyon dan lalwa ki gouvènmman sekter lenerzi in ganny fer pandan sa bann dernyen mwan, tel ki ‘Utilities Regulatory Commission (URC) e Electricity Acts, kin vin anfors.

Msye Spiker, ler nou koz lo lenpak sanzman klima e lenplikasyon ekonomik nou osi bezwen adres zestyon salte. Gouvènmman i rekonnet lenportans pou met an plas bann stratezi ki pou redwir nivo salte lo landfill e promouvwar en ‘circular economy’. Move zestyon salte i afekte lasante e sekirite piblik e i osi annan move konsekans lo nou lanvironnman.

Msye Spiker, fason ki nou zer salte, in fer ki la kantite letan ki nou ti pou kapab servi nou landfill Providans in redwir konsiderableman. Sa i en vre konsern

prennankont ki koman en pti leta zil, nou kapasite pou adres sa logmantasyon dan salte i vreman limite. Dapre en analiz kin ganny fer si nou enplimant bann stratezi apropiye tel ki kraz salte pli byen nou kapab servi sa landfill pour 10an ankore. Plis ki 40% salte i salte ki nou kapab fer konpost avek.

Gouvernman i an se moman an diskisyon avek son bann partener enternasyonal pou prepar en proze pou zisteman amelyor lenfrastriktir zestyon salte e entrodwir bann mezir pou amelyor kapasite dan zesyon salte, promouvwar ‘circularity’ e osi redwir salte ki pe ariv kot landfill.

17. Polisi Taks

17.1 Revizyon to taks lo bonus e bann saler ki ganny peye lo en baz performans anyel

Gouvernman in koz bokou lo plis performans dan travay pour nou lekonomi kapab agrandi plis. Nou osi rekonnèt ki i annan bokou anplwayer ki pe donn ‘bonus’ ouswa lezot saler zot travayer baze lo performans. Ozordi sa ‘bonus’ i ganny takse anba dezyenm ‘Schedule’ Lalwa pour Taks lo saler ek Benefis Non-Moneter. Zis lavalèr lapey en mwan sa travayer ki ganny egzanpte e okenn ‘bonus’ adisyonnèl lo sa en mwan lapey, i ganny takse baze lo nou sistenm taks lo saler lo en baz progresiv.

Nou war sa sistenm i pa zis pour motiv travayer pou travay pli dir. Alors, gouvernman pou anmenn en nouvo sistenm taks lo ‘bonus’ e bann saler ki ganny peye lo en baz performans anyel, konmansman le premye Zanvye 2024, konm swivan;

1. La valer lapey en mwan sa travayer pour napa taks lo la
2. Okenn ‘bonus’ an plis ziska 15 pousan saler anyel sa travayer pou ganny takse lo en to 15 pousan
3. Okenn ‘bonus’ an plis lo sa 15 pousan saler anyel pour ganny takse lo en to 20 pousan

Msyè Spiker, permet mwan pou donn enn de legzanp;

- En travayer ki pe ganny en saler SR 10,000 e pe ganny trwa mwan saler lavalèr SR 30,000 pour son performans. Ozordi sa travayer pe pey SR 4,000 taks lo sa bonus. Avek nouvo sistenm taks, sa travayer pour pey selman SR 3,100.00. Alors en benefis SR 900

- En travayer ki pe ganny en saler SR 25,000 e pe ganny de mwan saler lavaler SR 50,000 pour son performans. Ozordi sa travayer pe pey SR 5,000 taks lo sa bonus. Avek nouvo propozisyon, sa travayer pou pey selman SR 3,750 taks. Alors en benefis SR 1,250.

Sepandan, bann travayer ki annan en saler par anba SR 8,555.50, nou pou fer sir ki okenn egzansyon ki zot pe gannyen ozordi baze lo sistenm taks progresiv avek sa paramet egzansyon SR 8,555.50, i reste.

17.2Egzansyon Pansyon volonter ki anplwayer i kontribye pour son travayer anba Katriyenm ‘Schedule’ Lalwa pour Taks lo Saler ek Benefis Non-Monneter

Msye Spiker, zot ava rapel pli boner dan mon diskour, mon ti dir ki nou pou bezwen SR 868.4 milyon an 2024 dan bidze nasyonal pou pey zis benefis retrait, bann dimoun ki’n pran zot retrait. Msye Spiker, sa kou i enn ki enorm. Gouvernman pe eksplor diferan fason pou ankouraz e siport bann ki pe planifiye zot retrait, par investir dan zot prop retrait. I enportan ki nou seryezman konmans sa konversasyon, anfet sa i en konversasyon ki nou ti’n devret konmanse byen lontan.

Alor, avek bi ankouraze ki nou pep i benefisyte avek diferan opsyon peyman ler zot in ariv laz retrait, gouvernman pe anons en serten poursantaz egzansyon taks lo pansyon volonter ki anplwayer i kontribye pour son travayer.

Msye Spiker, i annan anplwayer dan sekter prive ki pe investir dan pansyon prive ouswa kot fon pansyon pour zot travayer, e bann anplwayer i benefisyte en pansyon adisyonnal kan zot pran zot retrait. Ozordi, i annan en taks 15 poursan ki sa anplwayer i bezwen peye lo sa benefis ki i kontribye lo sa pansyon pour son travayer.

Alors, nou pou amann katriyenm ‘schedule’ lalwa taks pour saler ek benefis non-monneter pou retir sa to taks 15 poursan lo kontribisyon anver pansyon retrait ki anplwayer i kontribye pour son travayer. Fon Pansyon osi pe travay lo bann nouvo striktir ki sa travayer i kapab servi sa bann kontribisyon volonter pour bann garanti dan lefitir.

Sa egzansyon pour aplikab ziska 8 poursan saler sa travayer. Alors mon fer en lapel, avek sa egzansyon, pour plis anplwayer partisip dan sa ‘match-it’ skim ki

Fon Pansyon i annan. Mon osi ankouraz bann travayer, pou kontribye plis dan zot kontribisyon volonter.

17.3 5an Adisyonnèl pou bann lakonpanyen prodiksyon Lenerzi Renouvlab an term 'loss carry forward'

Msye Spiker, Sesel i bezwen plis lenvestisman dan bann proze lenerzi renouvlab. E nou konstate ki gouvènmàn pou bezwen antre plis dan bann partenarya piblik prive, anvi kou sa bann lenvestisman dan sa sektè.

Anba lalwa taks biznes, en lakonpanyen i kapab 'carry forward losses' pour selman 5an. Alors, pou ankouraz plis sa bann lenvestisman par sektè prive dan sektè prodiksyon lenerzi renouvlab, nou pou met 5an adisyonnèl pour sa bann lakonpanyen kapab 'carry forward losses'. Sa i a vin en total 10 an.

17.4 Entrodwir taks 'holiday' pour senk an pour bann nouvo biznes dan sektè priyoriter

Msye Spiker, nou'n koz bokou lo transformasyon e diversifikasyon nou lekonomi. Pour lannen 2024, gouvènmàn pou entrodwir en taks 'holiday' pour 5an, pour bann nouvo biznes dan sektè priorite parey dan lekonomi ble, lekonomi nimerik e osi prodiksyon plis prodwi pour redwir lenportasyon e ankouraz plis eksportasyon. Sa i ava en motivasyon pour bann endividi envestir plis dan sa bann sektè.

17.5 Ogmantasyon dan dediksyon depans en biznes i kapab fer anba lalwa taks biznes par bann donasyon ki zot fer pour benefisye bann program ou proze kominoter

Msye Spiker, ozordi anba senkyenm 'schedule' lalwa taks biznes, en biznes i kapab dedwir 100 pousan son donasyon ki i fer pour bann proze e program kominoter baze lo bann prosedir dapre lalwa. I annan bokou biznes ki anvi travay konzwentman avek gouvènmàn pour bann proze dan zot distrik ouswa bann program dan zot kominote parey bann program sportif.

Alors pou ankouraz sa bann zes saritab sorti kot bann biznes, gouvènmàn pe ogmant sa to pour ariv 150 pousan. Sa i vèdir ki sa bann biznes ki fer sa bann

donasyon pour bann proze e program dan kominote ouswa bann lasistans ki zot fer pour bann proze e program lasosyete sivil, 150 pousan sa donasyon i kapab ganny dedwir lo zot 'assessable income' pour taks. Sa biznes pour kapab fer sa bann donasyon ziska en sonm ki pa redwir zot profi dan negatif.

17.6 Retir sarz ki bann 'booking platforms' i sarz konmisyon lo VAT

Msye Spiker, nou ti met en provizyon ki pa ti permet bann 'booking platforms' sarz 'commission' lo sa 'Tourism Environmental Sustainability Levy' anvi ki bann letablisman ki pe kolekte sa levy. Alors, gouvènmman pou revwar lalwa VAT, e asire ki nou enkli en provizyon dan lalwa ki pou anpes okenn sa bann 'booking platforms' sarz en 'commission' lo sa VAT.

17.7 Taks lo veikil ek pyes

Msye Spiker, aparti le 1 Zanvye 2024 taks e 'levy' lanvironman lo serten veikil e pyes pou ganny redwir. Apre plizyer konsiltasyon gouvènmman pou redwir 'Excise' taks avek 'levy' lanvironman lo bann pick-up Twin Cab. Sa rediksyon i espekte ede fer ki pickup Twin Cab i vin pli adordab pour biznes lokal tel ki bann pti e mwayenn antrepriz ki servi sa kalite transpor pour zot tranzaksyon komersyal.

E osi anlinny avek proteksyon lanvironman, gouvènmman pou redwir 'Excise' taks avek 'levy' lanvironman ki aplikab lo serten veikil ki servi batri pour transportasyon imen. I enportan note ki sa rediksyon lo bann veikil 'hybrid' ki servi batri avek en kapasite 200 voltaz ou plis, lo bann 'plug-in hybrid' e osi lo bann transpor ki antyerman servi batri. Sa rediksyon i annan bi pou ankouraz konsomater pou servi plis veikil ki anmenn benefis pozitiv pour lanvironman.

I enportan note ki 'Excise' taks lo "quarter panel" nef pour transpor pou osi ganny redwir. Me, gouvènmman pe mentenir 'Excise' taks ki aplikab lo lenportasyon bann "quarter panel" dezyenn men. Sa mezir ava fer "quarter panel" nef vin pli adordab e ankouraz konsomater pou servi "quarter panel" nef ki dapre bann akter dan sa lendistri i pli an sekirite.

18. Skim Finansyel pour bann Biznes

18.1 Skim pour sibvansyon to lentere lo bann loan pour bann pti e mwayen biznes

Msye Spiker, parey mon ti anonse dan bidze 2023, Gouvernman in fer en revi lo skim loan ‘Small and Medium Enterprise’ (SME) dan bann sekter kle ki pou ede dan sa transformasyon ekonomik. Bann biznes dan sa bann sekter kle ki annan en reveni SR 10 milyon ou mwens, i kapab kalifye avek en loan maksimonm SR 3 milyon e repeyman pandan 10 an. To lentere pour sa premye SR 1 milyon i 5 pousan e sa dezyenm 2 milyon lo sa maksimonm loan SR 3 milyon i 7 pousan. Alors, gouvernman i sibvansyon sa to lentere ki bann labank i sarze.

Avek bokou diskisyon avek sekter prive e bann labank, gouvernman pou enkli bann loan ki bann biznes i pran pour konstrir proze lakaz abordab e lagrandisman bann proze ki egziste dan sekter tourizm anba sa SME skim. Sa kategori pour annan en peryod gras 12 mwan konpare avek bann lezot kategori ki sa peryod i 6 mwan.

Gouvernman in fer en alokasyon SR 50 milyon pou siport skim pour sibvansyon to lentere lo bann loan pour bann pti e mwayen biznes.

18.2 Skim ‘seed capital grant’

Msye Spiker, dan bidze 2023, SR 5 milyon in ganny prevwar pour skim ‘seed capital grant’. Sa i en don ziska SR 200,000 pour finansman bann pti ‘start-up’ lantrepriz pou asiste zot dan bann premye faz zot devlopman. Sa skim i ganny administre par Lazans Lantrepriz Sesel (ESA).

19. Konklizyon

Msye Spiker, an konklizyon, sa Bidze 2024 pe met bokou lanfaz dan lenvestisman dan nou pei, e dan nou pep. Nou pe investir dan lakominote pou fasilite lavi nou pep. Nou pe investir dan lenfrastruktir, sirtou sportif, avek bi motiv nou pep pou angaz zot dan bann aktivite sportif, pou gard zot an bonn sante. Nou pe investir dan bann lenfrastruktir ki pour tro bokou lannen in ganny neglize. Nou pe investir dan bann diferan benefis sosyal pour donn sipor nou pep ki bezwen sa lasistans adisyonel. Nou pe investir pour fasilite lanvironman biznes pour ed sekter prive pou agrandi nou lekonomi. San en sekter prive ki pe fleri, nou lekonomi pa pou devlope e gouvernman pa pou kolekte reveni, pou fourni servis son pep. Nou pe

investir dan nou lazènes, par met a zot dispozisyon plizyer program, servis ek loportinite pour zot epanouir.

Msye Spiker, dan sa bidze i annan en benefis pour tou dimoun. Gouvernman pe reisir distribye larises ki nou pei e nou pep i zenere, gras a en sistenm fiskal e moneter byen responsab. Sa gouvernman i enn ki pe travay tre dir pou amelyor sitiasyon son sitwayen, par kree loportinite pour zot leve e debourye. Ler, nou'n fer byen, nou 'give back', me nou pou toultan reste responsab, e pridan dan nou depans, aköz Sesel i vreman vilnerab avek bann sok eksteryer.

Avek Sa, Msye Spiker, mon rekonmande ki sa, "Appropriation Bill 2024" pour en bidze R10,640,628,966 pou otoriz depans dan 'Consolidated Fund' pour lannen 2024, i ganny aprouve.

Mersi Msye Spiker.